

פשפש ולא מצא — לא מלא עמיה צידו שנשזלה לאוין יסורין הללו לנא. אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו — שנשזל יסורין צריך אלס לנא לדי תלמוד תורה. יסורין של אהבה — הקדוש צריך הוא מייסרו בעולם הזה נלא שום עון, כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכלי זמיתו. וה' חפץ דכאו החלי — מי שהקדוש צריך הוא חפץ בו, מנחמו ציטורין. אשם — קרנן. נפשו — מדעתו. דבר זה — שאשרי אלס אשר מייסרנו יה. מתורתך תלמדנו — כלומר: מתורמך אנו למדין אומו. נאמר ברית ביסורין דכתיב "אלה דברי הברית" — אמר הקללות נאמר נמשנה תורה. אף יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם — גרסינן. ודרך חיים — מי העולם הבא, הוין לו מוכחות מוסר לאלס.

ה דובר מקודם בענין יסורים הבאים על אדם בשל חטאיו, ומכאן יבואר ענין היסורים בכלל, יסורים הבאים ללא חטא, ויסורי הצדיקים. אמר רבא, ואיתימא [ויש אומר] שאמר זאת רב חסדא: אם רואה אדם שיסורין באין עליו — יפשפש במעשיו, שמן הסתם כעונש על חטאיו באו היסורים, שנאמר: "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה'" (איכה ג, מ). אך אם פשפש במעשיו ולא מצא עבירה כזו שיהיו יסורים אלה ראויים לבוא עליו — יתלה בכטול תורה, שה' מעניש את המבטל תורה ביסורים, כדי שיעלה על לבו את חומרת הדבר, שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו" (תהלים צד, יב), המתפרש: שמתוך שהוא מתיימר ישוב לכך ש"מתורתך תלמדנו", ואם תלה אף בעוון זה ולא מצא — בידוע שיסורין של אהבה הם, שנאמר: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה" (משלי ג, יב). וכן אמר רבא, אמר רב סהורה, אמר רב הונא: כל שהקדוש צריך הוא חפץ בו — מדכאו ביסורין, שנאמר: "וה' חפץ דכאו החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלח" (ישעיה נג, י), שמי שה' חפץ בו — מחלה אותו. יכול אפילו לא קבלם את יסוריו מאהבה חפץ בו ה' — תלמוד לומר: "אם תשים אשם נפשו", מה אשם לדעת, שכן קרבן אשם הוא מן הקרבנות שמביאים אותם רק מדעת ומרצון בלא כפייה, אף יסורין — לדעת, ומרצונו. ואם קבלם מאהבה מה שכרו — כפי שנאמר בהמשך הפסוק: "יראה זרע יאריך ימים". ולא עוד אלא נוסף לברכות חומריות אלו שתלמודו מתקיים בידו ולימוד תורתו זוכה להצלחה, שנאמר: "וחפץ ה' התורה, גילוי רצון ה', "בידו יצלח".

מסורת הש"ס
ח. ילק"ש תורה תתו. שם תהלים תתמט, איכה תתרמא.
ט. ילק"ש נ"ך שלח.
י. ילק"ש שם. שם תתקלג.
יא. שם. שם תורה שלט.
יב. מכליתא יתרו פי". ספרי ואתחנן לב. שוח"ט צד. תנחומא שנות. ב"ר פט. שמו"ר פ"א.

לשון

חד אמר... וחד אמר
כאשר מובאת מחלוקת בתלמוד אשר אין מסורת ברורה מי מן החולקים אמר דעה אחת ומי מהם אמר דעה אחרת, משתמשים בציון סתמי "חד אמר" = אחד אמר... ו"חד אמר" אך לעתים קרובות אין משתמשים בצורה סתומה זו, ונערך בירור מי היה כל אחד מן החולקים (בלשון התלמוד: מנסים לייסר את המחלוקת).

תני תנא קמיה דרבי יוחנן
"תנא" זה אינו אחד מחכמי המשנה, אלא "תנא" במשמעות המאוחרת של המלה — אדם שהיתה לו בקיאות מרובה בדברי התנאים ובמשניות, אף כי לא היה תלמיד חכם עד כדי יכולת לפרש את הדברים הסתומים אשר במסורות הללו שזכר בעל פה. התנא היה על כן שונה את המסורות בפני אחד החכמים אשר היה בודק ומאשר, או מתקן לפי הצורך.

אמר רב הונא: כל שהקדוש צריך הוא חפץ בו — מדכאו ביסורין, שנאמר: "וה' חפץ דכאו החלי"; יכול אפילו לא קבלם מאהבה — תלמוד לומר: "אם תשים אשם נפשו", מה אשם — לדעת. ואם קבלם מה שכרו — "יראה זרע יאריך ימים"; ולא עוד אלא שתלמודו מתקיים בידו, שנאמר: "וחפץ ה' בידו יצלח".
ו' פליגי בה רבי יעקב בר אידי ורבי אחא בר חנינא, חד אמר: אלו הם יסורין של אהבה — כל שאין בהן בטול תורה, שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו"; וחד אמר: אלו הן יסורין של אהבה — כל שאין בהן בטול תפלה, שנאמר: "ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתיו". אמר להו רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא, הכי אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אלו ואלו יסורין של אהבה הן, שנאמר: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח"; אלא מה תלמוד לומר "ומתורתך תלמדנו"? — אל תקרי "תלמדנו" אלא דבר זה מתורתך תלמדנו; "קל וחומר משן ועין: מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם — עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממקין כל גופו של אדם — על אחת פמה וכמה. והיינו דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: נאמר "ברית" במלח ונאמר "ברית" ביסורין; נאמר "ברית" במלח, דכתיב: "ולא תשבית מלח ברית", ונאמר "ברית" ביסורין, דכתיב: "אלה דברי הברית". מה "ברית" האמור במלח — מלח ממתקת את הבשר, אף "ברית" האמור ביסורין — יסורין ממקין כל עונותיו של אדם.

ז' תנאי, רבי שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין. אלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא. תורה מנין — שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו". ארץ ישראל — דכתיב: "כי פאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיו מיסרנו", וכתיב בתריה: "כי גר מצוה ותרף אור ודרך חיים תוכחות מוסר". תני תנא קמיה דרבי יוחנן: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים

כלומר, שלמרות היסורים מסוגל הסובל להתפלל לה'. אמר להו [להם] ר' אבא בריה [בנו] של ר' חייא בר אבא, אלו ואלו בין שאין בהם ביטול תורה, ובין שאין בהם ביטול תפילה, יסורין של אהבה הן, שהסובל יסורים ללא חטא, נאמר בו: "כי את אשר יאהב ה' יוכיח", ובתוך יסוריו נמנים גם ביטול התורה והתפילה. אלא מה תלמוד לומר "ומתורתך תלמדנו" — אל תקרי [תקרא] "תלמדנו", לאמר: תלמד אותו, אלא תלמדנו = תלמד אותנו. ומשמעו: דבר זה, על ערכם של יסורים — מתוך דיני תורתך תלמדנו, ובדרך "קל וחומר": קל וחומר משן ועין שבדיני עבד. מה שן ועין שהן אינן אלא אחד מאבריו של אדם, אם גרם האדון להפיל את שינו או עינו — העבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממקין כל גופו של אדם — על אחת כמה וכמה שמתכפרים עונותיו ביסוריו. והיינו [וחו] כשיטת ר' שמעון בן לקיש, שאמר ר' שמעון בן לקיש: נאמר לשון "ברית" במלח, ונאמר לשון "ברית" ביסורין, נאמר "ברית" במלח, דכתיב [שנאמר]: "ולא תשבית מלח ברית אלהיו מעל מנחתך על כל קרבנך תקריב מלח" (ויקרא ב, יג), ונאמר "ברית" ביסורין, דכתיב [שנאמר] לאחר רשימת היסורים הבאים על הסרים מן התורה: "אלה דברי הברית" (דברים כח, טט), מה "ברית" האמור במלח — דרך הטבע היא שמלח ממתקת את הבשר מכשירתו לאכילה, אף "ברית" האמור ביסורין היא כבירת מלח ויסורין ממקין כל עונותיו של אדם ומכשירים אותו לחיים עליונים.

ז ועוד דבר חביב היסורים תניא [שנינו בכרייתא]. ר' שמעון בן יוחאי אומר: שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, שצריך להזדקך ביסורים כדי לזכות בהן. ואלו הן: תורה וארץ ישראל והעולם הבא. תורה מנין — שנאמר: "אשרי הגבר אשר תיסרנו יה" ורק אחר כך "ומתורתך תלמדנו". וביחס לארץ ישראל נאמר: "כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיו מיסרנו" (דברים ח, ה), וכתיב בתריה [ונאמר אחריו]: "כי ה' אלהיו מביאך אל ארץ טובה". וכן העולם הבא, דכתיב [שנאמר]: "כי גר מצוה ותרף אור ודרך חיים תוכחות מוסר" (משלי ו, כג), כלומר, אין להגיע אל "דרך חיים" הנצחיים בעולם הבא אלא על ידי "תוכחות מוסר" בעולם הזה. תני תנא קמיה [שנה חזר המשניות לפני] ר' יוחנן את הברייתא הבאה העוסקת אף היא בנושא זה: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים

עיונים

פשפש ולא מצא כבר הקשו על כך: הייתכן לומר "פשפש ולא מצא", שהרי "אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", ומיד אחר כך הריהו אומר עוד "יתלה בביטול תורה!" והסבירו כי היסורים באים על האדם מידה כנגד מידה, ויש יחס מסוים בין חומרת העבירות שעשה וטיבן, לבין העונש הבא עליו בגללן, ועל כן, אם לא מצא שעבר עבירה כה חמורה, או שהעונש אינו מקביל למעשה העבירה המסויים שעשה, ואינו נראה כשייך אליו — אז יתלה בביטול תורה, שבודאי לא למד ככל שראוי היה לו ללמוד ולהתאמץ בלימודה (הריא"ף, מהרש"א).

יסורין של אהבה יש המפרשים זאת שאדם בעדו בריא ושלם קל לו לעסוק בתורה ומצוות, מה שאין כן המדוכא בייסורים. ולכן לעתים מייסר ה' אדם מיוחד כדי שיתגבר על המכשולים

ובכל זאת יעסוק בתורה, ויהא שכרו גדול יותר, כי "לפום צערא אגרא" — לפי הצער, כך השכר (על"ח).

אל תקרי דרך מדרש זו אין כוונתה שיש לשנות ממש את אופן קריאתו של פסוק מסוים, אלא להראות כי לצורך דרשה מסויימת אפשר לקרוא את הדברים בשינוי מה ולהוציא רעיון חדש מן הדברים הכתובים. בדרך כלל "אל תקרי" אין בו שינוי של כתיבת המילים הנדרשות, אלא שינוי רק בקריאתן, כלומר, בניקודן. שהרי ספר התורה אינו מנוקד, ואף כי קיימת מסורת ("אם למקרא") קבועה ויסודית כיצד יש לקרוא כל מלה, אפשר לראות בהיעדר הניקוד כעין מותן רשות לדרוש את הדברים בשינויים מסויימים של הניקוד.

ובנים – קא סלקא דעמיה הקורב את נזיו. ארבע מראות – שאת ותולדה, צהרת ותולדה. צהרת עושה – כשג, שניה לה – כקול ההיכל. שאת – כלומר לנק, שניה לה – כקירוס צלה. הא לך והא להו – גארך ישראל שיערי מומה מקודשות צה, ומעורע טעון שילוח חולה להן – אינן יסורין של אהבה. צלל שאין טעוין שילוח, והן מוצא כפרה – הו טעוין שילוח של אהבה. בצנעא – תחת נגדיו. דין גרמא דעשיראה ביר – זה עשס של פן עשירי, שמת לו. ביר – כמו צר. ולר עשס פחות מכשעורה ממנו צסודרו לעגמת נפש. וגרמא רבא כרבי יוחנן לא צלו לו יסורין שאין של אהבה. דהו להו בנים ומתו – הו להו יסורין של אהבה, שהצללות מכפרת על עוונותיו. גלייה – רבי יוחנן לדריעה. ונפל נהורא – שהיה צשו מנשיק, שיפה היה מאד כדלמרינן צצלא מיעלא צ"השוכר את הפועלים" (פ,6). אי משום תורה – שלא למדת הרצה כלטונן. אחד המרבה ואחד הממעיט – לענין קרנות שניה צשלי מנחות (ק,6). נאמר צעולת צמה "ריח ניסוח", ונמחה "ריח ניסוח" – ללמדן שאחד המרבה וכו', אי משום מזוני – שאין עשיר. על דא ודאי קא בכית – על זה ולאי יש לך לנכות.

תוספות

הא לך והא להו – פירש רש"י: לבני ארץ ישראל שצריכין שילוח חוץ לשלושה מחנות – לא הו יסורין של אהבה. ותימא: דשילוח מחנות לא היה נוהג אלא בזמן שהיוכל נוהג ובתי ערי חומה. ובזמן האמוראין לא היה היוכל נוהג, כדלמרינן במסכת גיטין (לו,א) והאין היה מדבר ר' יוחנן מדבר שלא היה נוהג בימיו! ויש מפרשים: הא לך והא להו – לענין טומאה, שנהרין בארץ ישראל ולא בבבל. והאמר רבי יוחנן דין גרמא דעשיראה ביר – פירש רש"י: דלאים חשוב כר' יוחנן מסתמא לא היו אלא יסורין של אהבה. ותימא: דהא מסיק דהיכא דלא הו ליה בנים כלל לא הו יסורין של אהבה, והרי כמה צדיקים שלא היו להם בנים! ואי משום בנות – ר' יוחנן נמי הו ליה בנות, בפרק בתרא דקדושין (ב,א); ונראה לפרש דהכי פריך: והאמר רבי יוחנן דין גרמא וכו', אלמא מדהוה רגיל לחנן אחרים בכך – שמע מינה דהו יסורין של אהבה. אבל אינו תלוי בכך, שהצדיקים עצמם פעמים מעונים ביסורין.

הכי גרסינן לא כל אדם זוכה לשתי

דעשיראה ביר. אמר ליה: להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא. אמר ליה: על דא ודאי קא בכית, ובכו תרוייהו. אדהכי והכי, אמר ליה: חביבין עליך יסורין? אמר ליה: לא הן ולא שְׁכָרְךָ. אמר ליה: יהב ליה וְאוֹקְמִיהָ.

גרימא דעשיראה ביר [ו] היא העצם של בני העשירי. שמתו לו עשרה בנים בחייו והשאר לעצמו זכרון מכאבי של עצם קטנה מבנו העשירי. והיה נוהג להראות אותה עצם, ובאמצעותה לנחם את הצריך ניחומים. ומאחר שנהג לנחם בכך, ודאי יסורים אלה יסורים של אהבה הם, ולכן הראה לאחרים שיש בכך צד של קרבת ה' (תוספות). ומדוע אמר ר' יוחנן שיסורי בנים אינם של אהבה? אמר ר' יוחנן שאינם יסורים של אהבה – ככלל הוא שלא הו ליה [הו] בנים כלל. והא [ח] ששינוי שהם יסורים של אהבה – הרי זה באופן דהו ליה [שהו] בנים ומתו, שהאבילות מכפרת על עוונותיו.

ועוד בענין היסורים, מסופר: ר' חייא בר אבא שהיה תלמידו של ר' יוחנן חלש [ח]. על לגביה [נכנס אצל] ר' יוחנן רבו לביקור חולים. אמר ליה [ל] ר' יוחנן לר' חייא בר אבא: האם חביבין עליך יסורין? הרוצה אתה להיות חולה ולסבל? אמר ליה [ל] ר' חייא: לא הן ולא שְׁכָרְךָ. כלומר, נכון הוא לוותר על היסורים ועל השכר הצפוי למקבלם באהבה. אמר ליה [ל] ר' יוחנן: הב [תן] לי ידך. יהב ליה ידיה, ואוקמיה [נ] ר' חייא בר אבא את ידו. והעמידו. ר' יוחנן על רגליו ממת חוליו, וחזר ר' חייא בר אבא לבריאותו. וכן מסופר שר' יוחנן עצמו חלש [ח]. על לגביה [נכנס אצל] ר' חנינא לביקור חולים. אמר ליה [ל] ר' חנינא לר' יוחנן: האם חביבין עליך יסורין? אמר ליה [ל] ר' יוחנן: לא הן ולא שְׁכָרְךָ. אמר ליה [ל] ר' חנינא: הב [תן] לי ידך. יהב ליה ידיה, ואוקמיה [נ] ר' חנינא את ידו. והעמידו. ר' חנינא, וחזר ר' יוחנן לבריאותו. ואולם שואלים: אמאי [מדוע] הווק ר' יוחנן לחכות עד שיבוא ר' חנינא וירפאו, לוקים [עמידו] ר' יוחנן לנפשיה [את עצמו]. שהרי ראינו שגדול היה כוחו לרפא את תלמידו, על כך אמרי [אומרים]: כלל הוא אין חבוש (אסיר) מתיר עצמו מבית האסורים, אלא זקוק הוא שאדם מן החוץ יתיר את כבליו. ועוד מסופר שר' אלעזר תלמידו של ר' יוחנן חלש [ח]. על לגביה [נכנס אצל] ר' יוחנן רבו לביקור. חזא דהוה קא גני [ראה שהיה שוכב] בבית אפל. גלייה לדריעה [גילה] ר' יוחנן את דרועו ונפל (נעשה) נהורא [אור] בבית, מחמת בוקח בשרו של ר' יוחנן. חזיה דהוה קא בכי [נראהו] ר' יוחנן שהיה בוכה] ר' אלעזר. אמר ליה [ל] ר' יוחנן: אמאי קא בכית [מדוע] אתה בוכה? וחשב ר' יוחנן שר' אלעזר ככה על היסורים שהיו לו בחייו, וניחמו: אי [אם] משום תורה שלא אפשרת [הרבית] ללמוד] כפי רצית – הרי על כך כבר שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים. ואי [אם] משום מזוני [מזונות]. חוסר פרנסה, שהיה ר' אלעזר עני מאד – לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות, גם לשלוחן עושר וגם לשלוחן תורה, ומאחר שזכית לתורה – אינך צריך להצטער על שלא זכית לעושר. ואי [אם] משום בני בניו [בנים] שמתו אתה בוכה – דין גרמא דעשיראה ביר [ו] היא העצם של בני העשירי, והרי שיסורים אלה פוגעים בגדולים, ואלה הם יסורים של אהבה. אמר ליה [ל] ר' אלעזר: לא על עצמי בוכה אני, אלא להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא [על אותו יופי הבלה בעפר אני בוכה]. שמראה יופיו של ר' יוחנן עורר אותו לחשוב על המוות, והוא הודיעו מתוך המחשבה שיופי כזה סופו שיבלה בעפר. אמר ליה [ל] ר' יוחנן: על דא [הן] ודאי קא בכית [דאי] לך לבכות]. ובכו תרוייהו [שניהם] על יופיו של העולם בכלל שהוא כה עראי וחולף ושהמוות נוטל ומבלה את הכל. אדהכי והכי [בין כה וכה] אמר ליה [ל] ר' יוחנן: חביבין עליך יסורין? אמר ליה [ל] ר' אלעזר: לא הן ולא שְׁכָרְךָ. כיון ששמע כן אמר ליה [ל] ר' יוחנן: הב [תן] לי ידך, יהב ליה ידיה, ואוקמיה [נ] ר' יוחנן את ידו. והעמידו] מחוליו.

עיונים

אי בעית אימא... ואי בעית אימא שלוש ההסברים שניתנו ליישב את הניגוד בין הברייתא הראה בנגעים "מזבח כפרה" ובין דברי ר' יוחנן הסבור שאין הם יסורים של אהבה, יש בכל אחד מהם קושי מסוים אשר בשלו הוצרכו לתירוץ האחרים. בתירוץ הראשון קשה לקבל את ההנחה כי משהו שאמר עליו "מזבח כפרה" לא יחשב ליסורים של אהבה, שהרי המזבח הוא ביטוי לקרבן העולה לרצון לפני ה' (היראיף). ומצד שני ההנחה שבהסבר השני כי הברייתא דווקא מכוונת לבני בבל או חוץ לארץ בעד שדברי ר' יוחנן מיוחדים לארץ ישראל, אף היא קשה לבררה ולמצוא לה ביסוס בתוך גוף הדברים. והוא הקושי המצוי גם בהסבר השלישי שאף

מסורת הש"ס

- ירושלמי ברכות פי"ב ה"ח. ומעין זה ע"ז ד,ב.
- ברכות מד,א. שבת ט,ב. יומא כא,ב. ביצה ה,ב. תענית ד,ב. קדושין ט,ב. סוכה מט,א.
- ב"ב קטז,א.
- שחי"ר סוף פי"ב.
- נדרים ג,ב. סנהדרין צה,א.
- מנחות ק"א. ברכות יז,א. שבת צז,א. יומא מב,א. שבעות טז,א. ירושלמי ברכות פי"ב ה"ז. שו"ט כד (הענין).

גרסות

אלעזר כך תוקן ע"פ דפוסים ישנים ובתי"מ. ובדפוסים החדשים כתוב אלעזר (ומתוקן בהגהות).

אישים

ר' יוחנן

הוא ר' יוחנן בר נפחא מגדולי האמוראים, אשר דבריו מהווים אחד מן הבסיסים העיקריים הן בתלמוד הבבלי והן בתלמוד הירושלמי. חי בטבריה, והאריך ימים הרבה. על מוצא משפחתו אין כמעט דברים ידועים. הוא נתייחס בגיל רך מאד, ואף שכנראה היה למשפחה רכוש ניכר הוא הוציא את רוב רכושו מתוך חפצו העו להתמיד בלמוד התורה, עד אשר הגיע ממש לעוני. הוא עוד חספיק לקבל תורה מפי רבי מסדר המשנה, והיה אחד מצעירי תלמידיו. ואולם את רוב תורתו קיבל מפי תלמידו רבי – חזקיה בן ר' חייא, ר' הושעיא, ר' חנינא ומרבו המובהק ר' ינאי שהירבה לשבח את תלמידו זה. לאחר זמן נעשה ראש הסיבה בטבריה, ומאז החלה תקופה ארוכה שבה הלכו וגדלו פרסומם והשפעתו. במשך זמן בר היה ר' יוחנן המורה הגדול לכל העולם היהודי, לא רק בארץ ישראל כי אם גם בבבל אשר חכמיה העריצוהו מאד, ורבים מהם באו לארץ ונעשו תלמידיו המובהקים. כוחו גדול היה הן בהלכה והן באגדה ודברי תורתו בשני השטחים מרובים מאד, ומשמשים יסוד בשני התלמודים. מתוך ההכרה בגדולתו היתירה קבעו הלכה מנותן כמעט בכל מקרה, ואפילו כאשר חולקים עליו רב ושמואל, אמוראי בבל הגדולים (אשר הוא עצמו חשבם לגדולים ממנו), רק כאשר נתקל על רבותיו בארץ ישראל (כר' ינאי ור' יהושע בן לוי) לא פסקו ממותו.

אין אנו יודעים דברים מרובים על דברי ימיו, ורק פרטים מסויימים נותרו לזכרון. מפורסם היה ר' יוחנן כיפה תואר, כאחד האנשים היפים שהיו מעולם, ודברים הרבה נאמרו בשבח יופיו. יודעים אנו כי חייו מלאים היו יסורים – עשרה מבניו מתו בחייו, אף כי היו לו בנות (יש מסוים אגדה של הגאונים כי נותר לו בן אחד, ר' מתנה שהיה מאמוראי בבבל מותו של תלמידו ידיו וגיסו ריש לקיש, שהוא ראה עצמו אחראי לו, קרב את קצו).

היו לר' יוחנן תלמידים רבים מאד, ולמעשה כל אמוראי ארץ ישראל בדורות הבאים היו תלמידיו ושנו ממימיו, עד כי נאמר שהוא מחבר התלמוד הירושלמי. הגדולים בתלמידיו היו: גיסו ריש לקיש, ר' אלעזר, ר' חייא בר אבא, ר' אבהו, ר' יוסי בר חנינא, ר' אמי ור' אסי.

וקובר את בניו – מוחלין לו על כל עונותיו. אמר ליה [ל] ר' יוחנן: מה מקור הדברים הללו, בשלמא [נניח] בענין תורה וגמילות חסדים שמכפרות, דכתיב [שכן נאמר]: "בחסד ואמת יכפר עון" (משלי טז, ו), ו"חסד" – זו גמילות חסדים, כמו שנאמר: "רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד" (שם כא, כא), שצדקה וחסד ניתנו יחד. ואילו "אמת" – זו תורה, שנאמר: "אמת קנה ואל תמכר חכמה ומסר ובניה" (שם כג, כג). אלא ה"קובר את בניו" מניין לנו שמתכפרים בכך עונותיו? את התשובה לכך קיבל כאשר תנא ליה ההוא סבא [שנה לו זקן אמר] שלא נתפרש שמו, משום (בשם) ר' שמעון בן יוחאי: אתיא [באה] נלמדת] מסקנה זו מהשוואת המילים "עון" "עון". כתיב הכא [נאמר כאן] "בחסד ואמת יכפר עון", וכתיב התם [ונאמר שם] "ומשלם עון אבות אל חיק בניהם" (ירמיהו לב, יח), שמשום "משלם עון אבות אל חיק בניהם" יכופר עון האבות. אמר ר' יוחנן: נגעים, נגעי צרעת הבאים על האדם, ויסורים הבאים מחמת בנים – אינן יסורין של אהבה. ושואלים: והאם נגעים לא יסורים של אהבה הם? והתניא [והרי שנינו בברייתא]: כל מי שיש בו אחד מארבעה מראות נגעים הללו שמנו חכמים בצרעת (עין ויקרא יג) – אינן אלא מזבח כפרה! ומשיבים: אמנם נגעים מזבח כפרה – הו [היו]. שיש בהם משום כפרת עונות של אדם, ואולם יסורים של אהבה לא הו [אין הן]. ואי בעית אימא [ואם תרצה אמור], הסבר אחר: הא [הן] דברי הברייתא שנגעים הם מזבח כפרה – הרי זה נאמר לן [לנו]. לבני בבל, שאין הם נוהרים בחוץ לארץ כל כך בדיני טומאה, ויושב המצורע בין אחיו, ויסוריו הם לעצמו – הריהם בבחינת מזבח כפרה. והא [הן] דברי ר' יוחנן שאין נגעים יסורים של אהבה – הרי זה נאמר להו [לנו]. לבני ארץ ישראל, שמאחר שנוהרים בטומאה ומפרישים את המצורע, אין יסוריו יסורי אהבה (רה"ג). ואי בעית אימא [ואם תרצה אמור]: הא [הן] דברי הברייתא שנגעים הם מזבח כפרה – כשהם בצנעא, במקומות מוצנעים בגופו של אדם, הא [הן] שאמר ר' יוחנן שאין הם יסורים של אהבה – הרי זה כשהם בפרהסיא, במקומות גלויים שבגופו. ודברי ר' יוחנן שייכים בנגעים שבפרהסיא שהכל מתרחקים מהם. ועוד תמיהם: וכי יסורים מחמת בנים לא יסורים של אהבה הם? ומכרירים: היכי דמי [איך בדין מדובר]. אילימא דהו להו [אם תאמר שהיו להם] בנים ומתו, והא [והרי] אמר ר' יוחנן עצמו, כאשר היה מנחם מי שאירע בו אסון דין

גרימא דעשיראה ביר [ו] היא העצם של בני העשירי. שמתו לו עשרה בנים בחייו והשאר לעצמו זכרון מכאבי של עצם קטנה מבנו העשירי. והיה נוהג להראות אותה עצם, ובאמצעותה לנחם את הצריך ניחומים. ומאחר שנהג לנחם בכך, ודאי יסורים אלה יסורים של אהבה הם, ולכן הראה לאחרים שיש בכך צד של קרבת ה' (תוספות). ומדוע אמר ר' יוחנן שיסורי בנים אינם של אהבה? אמר ר' יוחנן שאינם יסורים של אהבה – ככלל הוא שלא הו ליה [הו] בנים כלל. והא [ח] ששינוי שהם יסורים של אהבה – הרי זה באופן דהו ליה [שהו] בנים ומתו, שהאבילות מכפרת על עוונותיו.

ועוד בענין היסורים, מסופר: ר' חייא בר אבא שהיה תלמידו של ר' יוחנן חלש [ח]. על לגביה [נכנס אצל] ר' יוחנן רבו לביקור חולים. אמר ליה [ל] ר' יוחנן לר' חייא בר אבא: האם חביבין עליך יסורין? הרוצה אתה להיות חולה ולסבל? אמר ליה [ל] ר' חייא: לא הן ולא שְׁכָרְךָ. כלומר, נכון הוא לוותר על היסורים ועל השכר הצפוי למקבלם באהבה. אמר ליה [ל] ר' יוחנן: הב [תן] לי ידך. יהב ליה ידיה, ואוקמיה [נ] ר' חייא בר אבא את ידו. והעמידו. ר' יוחנן על רגליו ממת חוליו, וחזר ר' חייא בר אבא לבריאותו. וכן מסופר שר' יוחנן עצמו חלש [ח]. על לגביה [נכנס אצל] ר' חנינא לביקור חולים. אמר ליה [ל] ר' חנינא לר' יוחנן: האם חביבין עליך יסורין? אמר ליה [ל] ר' יוחנן: לא הן ולא שְׁכָרְךָ. אמר ליה [ל] ר' חנינא: הב [תן] לי ידך. יהב ליה ידיה, ואוקמיה [נ] ר' חנינא את ידו. והעמידו. ר' חנינא, וחזר ר' יוחנן לבריאותו. ואולם שואלים: אמאי [מדוע] הווק ר' יוחנן לחכות עד שיבוא ר' חנינא וירפאו, לוקים [עמידו] ר' יוחנן לנפשיה [את עצמו]. שהרי ראינו שגדול היה כוחו לרפא את תלמידו, על כך אמרי [אומרים]: כלל הוא אין חבוש (אסיר) מתיר עצמו מבית האסורים, אלא זקוק הוא שאדם מן החוץ יתיר את כבליו. ועוד מסופר שר' אלעזר תלמידו של ר' יוחנן חלש [ח]. על לגביה [נכנס אצל] ר' יוחנן רבו לביקור. חזא דהוה קא גני [ראה שהיה שוכב] בבית אפל. גלייה לדריעה [גילה] ר' יוחנן את דרועו ונפל (נעשה) נהורא [אור] בבית, מחמת בוקח בשרו של ר' יוחנן. חזיה דהוה קא בכי [נראהו] ר' יוחנן שהיה בוכה] ר' אלעזר. אמר ליה [ל] ר' יוחנן: אמאי קא בכית [מדוע] אתה בוכה? וחשב ר' יוחנן שר' אלעזר ככה על היסורים שהיו לו בחייו, וניחמו: אי [אם] משום תורה שלא אפשרת [הרבית] ללמוד] כפי רצית – הרי על כך כבר שנינו: אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים. ואי [אם] משום מזוני [מזונות]. חוסר פרנסה, שהיה ר' אלעזר עני מאד – לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות, גם לשלוחן עושר וגם לשלוחן תורה, ומאחר שזכית לתורה – אינך צריך להצטער על שלא זכית לעושר. ואי [אם] משום בני בניו [בנים] שמתו אתה בוכה – דין גרמא דעשיראה ביר [ו] היא העצם של בני העשירי, והרי שיסורים אלה פוגעים בגדולים, ואלה הם יסורים של אהבה. אמר ליה [ל] ר' אלעזר: לא על עצמי בוכה אני, אלא להאי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא [על אותו יופי הבלה בעפר אני בוכה]. שמראה יופיו של ר' יוחנן עורר אותו לחשוב על המוות, והוא הודיעו מתוך המחשבה שיופי כזה סופו שיבלה בעפר. אמר ליה [ל] ר' יוחנן: על דא [הן] ודאי קא בכית [דאי] לך לבכות]. ובכו תרוייהו [שניהם] על יופיו של העולם בכלל שהוא כה עראי וחולף ושהמוות נוטל ומבלה את הכל. אדהכי והכי [בין כה וכה] אמר ליה [ל] ר' יוחנן: חביבין עליך יסורין? אמר ליה [ל] ר' אלעזר: לא הן ולא שְׁכָרְךָ. כיון ששמע כן אמר ליה [ל] ר' יוחנן: הב [תן] לי ידך, יהב ליה ידיה, ואוקמיה [נ] ר' יוחנן את ידו. והעמידו] מחוליו.

הוא אינו נסמך על דברים המרומוים בנופי המאמרים המדוברים. דין גרמא דעשיראה ביר כבר תמיהו רבים על מנהגו של ר' יוחנן להחזיק עצם של בנו, שמנן באה לו עצם זו, וכיצד היה מחזיק דבר מטמא. היו שהסבירו כי ה"עצם" הוא היתה שן שגפלה מבנו בערוו בחיים (ואינה מטמאה) ואחר כך כשמת המשיך לשמור אותה לזכרון (ערו). והיו שפירשו שלא היתה זו כלל עצם של בנו, אלא היתה זו רק עצם מתוך סעודת הבראה שמוכילים את האבל (והיא הנקראת "ביר"), ואמר ר' יוחנן שעצם זו היא מסעודת הבראה עשירית שעשו לו.

